

Προλεγόμενα

Με τον ακριβό κι αξέχαστο δάσκαλο, αγωνιστή, σύντροφο και φίλο Σάκη Καράγιωργα είχα την τύχη και την τιμή, μαζί και με πολλούς άλλους, να μοιραστώ απ' τα χρόνια της δικτατορίας, στην Δημοκρατική Άμυνα και της αρχικά ελπιδοφόρας και μαχητικής συνύπαρξής μας στην πρώτη Κεντρική Επιτροπή του ΠΑΣΟΚ, μέχρι τον αδόκητο και πρόωπο θάνατό του, οράματα, προσδοκίες, αλλά και πρωτοβουλίες και δράσεις στο Πανεπιστήμιο, την πολιτική και την κοινωνία, για μια καλύτερη ζωή, σ' ένα ειρηνικό και καλύτερο κόσμο.

Οι αρχές και οι αξίες της διεπιστημονικότητας και της ανάγκης ολοκληρωμένης, διαλεκτικής και δυναμικής προσέγγισης, διερεύνησης, ανάλυσης, μελέτης και αντιμετώπισης των αντικειμενικά πολυδιάστατων προβλημάτων της Ανάπτυξης, τις οποίες διαπιστώσαμε ότι συμεριζόμαστε, αποτέλεσαν την αιτία, απ' τη μέρα της απελευθέρωσής του απ' τη φυλακή της χούντας:

- να γίνω μαθητής του στα υπέροχα άτυπα σαββατιάτικα σεμινάρια πολιτικής οικονομίας της αλησμόνητης κοινής ζωής των οικογενειών μας στη Σαρωνίδα,
- να διαβάσω εργασίες του από το 1957 ως το 1973 στα ειδικότερα επιστημονικά του πεδία,
- να συνεργαστούμε στο περιοδικό «Συνέχεια» το 1973 (αυτός από τη φυλακή) στην έρευνα «το Πανεπιστήμιο σήμερα»,
- να γράψουμε μαζί και με τον Μανώλη Παπαθωμόπουλο το κείμενο «Προτάσεις για Ενιαίο Φορέα Πανεπιστημιακών Δασκάλων» (Βήμα, Κυριακή 8.6.1977, και μετά «Αυγή» κ.λπ.), για το οποίο δεχθήκαμε σφοδρή επίθεση από τον αείμνηστο Καθηγητή Γιώργο Κουμάντο, (στον οποίο και ανταπαντήσαμε με επιχειρήματα, γιατί η κατάργηση του φεουδαρχικού θεσμού της έδρας ήταν προϋπόθεση για ένα σύγχρονο, δημοκρατικό και αξιοκρατικό Πανεπιστήμιο),
- να ετοιμάσουμε σχέδιο Προεδρικού Διατάγματος, για το πρώτο αντικειμενικά Διεπιστημονικό Πανεπιστήμιο, το Αττικό Πανεπιστήμιο, στο οποίο θα συγχωνευόταν το Πάντειο, η ΑΣΟΕΕ, η Βιομηχανική Πειραιώς και η Γεωπονική, με παράλληλη ίδρυση Σχολών Χωροταξίας και Περιβάλλοντος. Το σχέδιο συνάντησε την ισχυρότατη αντίδραση ισχυρών παραγόντων της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών και δεν μπόρεσε να προωθηθεί, κ.λπ.

Απ' το 1983 ο Σάκης συνέβαλε αποφασιστικά στην ριζική αναμόρφωση και το διεπιστημονικό ανασχεδιασμό του Μεταπτυχιακού Προγράμματος του «Ινστιτούτου Περιφερειακής Ανάπτυξης» του Παντείου Πανεπιστημίου στο οποίο μου έκανε την τιμή να με καλέσει να διδάξω το μάθημα «Φυσικά Διαθέσιμα και Πολιτική Γης» απ' το 1983 ως το 1996 που παραιτήθηκα, με την ίδρυση του Διεπιστημονικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Περιβάλλον και Ανάπτυξη» του Ε.Μ.Π., του οποίου είχα την ευθύνη μέχρι τις 31.8.2008.

Οι εργασίες του Σάκη Καράγιωργα για τη φτώχεια, την οικονομική κρίση και το κράτος, τις κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες, τις οικονομικές λειτουργίες του κράτους στη φάση του μονοπωλιακού καπιταλισμού, τη φορολογία, την πολιτική λιτότητας, τη γενικότερη κρίση και τη διαχείρισή της από τα κόμματα, αποτέλεσαν θεμελιακή έμπνευση, τόσο για τη δομή και λειτουργία, όσο και για το περιεχόμενο σπουδών του Δ.Π.Μ.Σ. του Ε.Μ.Π. «Περιβάλλον και Ανάπτυξη», αλλά και ειδικότερα για τα μαθήματα που διδάσκω σ' αυτό μέχρι και σήμερα.

Στη μνήμη του Σάκη Καράγιωργα λοιπόν αφιερώνω το κείμενο που ακολουθεί και το οποίο αποτελεί σύνθεση προηγούμενων δημοσιεύσεών μου.

Εισαγωγή. Ελλάδα, Ευρώπη και Δημόσιο Πανεπιστήμιο

Το 2003 εκδόθηκε από τις "Εναλλακτικές Εκδόσεις" το βιβλίο μου "Νόμος Πλαίσιο 1268/82 για την Ανώτατη Παιδεία. Πριν, Κατά και Μετά Είκοσι Έτη", με κείμενά μου από το 1982, τα οποία τεκμηριώναν την ανάγκη για βαθιά διαρθρωτική αλλαγή στο θεσμικό πλαίσιο των αναχρονιστικών,

---

* Ο Δημήτρης Ρόκος, Καθηγητής του Ε.Μ.Π., είναι Επιστημονικός Υπεύθυνος του Μετσοβίου Κέντρου Διεπιστημονικής Έρευνας του Ε.Μ.Πολυτεχνείου

νεποτικών και αντιδημοκρατικών ΑΕΙ της "έδρας", στην οποία αλλαγή ο Νόμος έδωσε θεσμική υπόσταση. Η ριζοσπαστική αυτή θεσμική πρωτοβουλία της τότε κυβέρνησης κατοχύρωνε και κατοχυρώνει μέχρι σήμερα (Ρόκος, 2006), ως αποστολή των πλήρως αυτοδιοικουμένων κατά το Σύνταγμα Δημόσιων και μόνο Α.Ε.Ι., την παροχή Προπτυχιακών και Μεταπτυχιακών Σπουδών, διαλεκτικά δεμένων με την ανάπτυξη της Έρευνας, στο πλαίσιο μιας εθνικής στρατηγικής, άξιας να βιωθεί ολοκληρωμένης ανάπτυξης, της Παιδείας, ως Μόρφωσης και Πολιτισμού, αλλά και του τόπου μας γενικότερα.

Το βιβλίο αυτό, συνεπής συνέχεια του βιβλίου "Αλλαγή στην Παιδεία. Παιδεία για την Αλλαγή", το οποίο εκδόθηκε από τον "Παρατηρητή" στη Θεσσαλονίκη το 1981, περιλάμβανε μεταξύ άλλων και τα κείμενα:

- "Το τέλος του Πανεπιστημίου (;) ή το Πανεπιστήμιο στην Εποχή της Λευκής Βίβλου" [το οποίο δημοσιεύτηκε το 1997 και στο περιοδικό Ουτοπία, στο τεύχος 24, Μάρτιος-Απρίλιος (σελ. 107-127)],
- της εισήγησής μου "Η Φύση, η Αποστολή και ο Δημόσιος Χαρακτήρας του Πανεπιστημίου Σήμερα", στο 5^ο Συνέδριο του Τομέα Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων με θέμα "Το Πανεπιστήμιο στην Κοινωνία που Αναδύεται" (1997) [το οποίο δημοσιεύτηκε στα Πρακτικά του, από τα "Ελληνικά Γράμματα» το 1999, (σελ. 17-43)].

Σε ανύποπτο λοιπόν χρόνο και πριν απ' ολοκλήρη την Ευρώπη, είχαμε προβληματισθεί για την τύχη του Δημοσίου Πανεπιστημίου, αναλύοντας με διεπιστημονική, διαλεκτική και ολιστική μεθοδολογία την στρατηγική της Λευκής Βίβλου αλλά και τις σχετικές τάσεις της αναπτυξιακής στρατηγικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Οι τάσεις αυτές εμφορούνται πλέον αποκλειστικά, μετά τη συνάντηση κορυφής του Ρίο το 1992, απ' το νέο σωτήριο ιδεολόγημα της δήθεν "Βιώσιμης ή Αειφόρου" Ανάπτυξης, και τα κείμενα αυτά, περίπου "προφητικά" τεκμηριώναν το νομοτελειακά αναπόδραστο μέλλον το οποίο "ετοιμάζε για μας, χωρίς εμάς", η αυτονομημένη από εθνικές πολιτικές και αποφάσεις των Εθνικών Κοινοβουλίων αλλά και του Ευρωκοινοβουλίου γραφειοκρατία των Βρυξελλών. Και μάλιστα, στα θέματα Παιδείας και της απόλυτα διακριτής απ' αυτήν Επαγγελματικής Κατάρτισης, που τόσο η Συνθήκη της Ρώμης, (άρθρα 126 και 127, 1957), όσο και η Ενοποιημένη Απόδοση της Συνθήκης για την Ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, (πανομοιότυπα άρθρα 149 και 150, Επίσημη Εφημερίδα αριθ. C325 της 24^{ης}.12.2002), αναγνωρίζουν διαχρονικά και θεωρούν σταθερά ότι αποτελούν, λόγω της φύσης και της σημασίας τους, προνομιακά αντικείμενα άσκησης εθνικών πολιτικών.

Άρα, ο Ενιαίος Ευρωπαϊκός Πανεπιστημιακός Χώρος, για τον οποίο, οι Υπουργοί Παιδείας της Γερμανίας, της Γαλλίας, της Ιταλίας και του Ηνωμένου Βασιλείου, πρωτοβουλιακά και ερήμην των Κοινοβουλίων των χωρών τους, πρωτοκάνουν δειλά και σεμνά λόγο, στη "Διακήρυξή τους της Σορβόνης" τον Μάιο του 1998 για την "εναρμόνιση της δομής του Συστήματος Ανώτατης Παιδείας",

- για να τον θεμελιώσουν στις 19 Ιουνίου 1999, μαζί με άλλους 25 συναδέλφους τους Ευρωπαϊκών χωρών, με την "Διακήρυξη της Μπολόνια", (όπως σχεδιάζουν), μέχρι το 2010 και
- να εξειδικεύσουν τους στόχους του στις 19 Μαΐου 2001, (33 πλέον Υπουργοί Παιδείας), στην Πράγα και τον Σεπτέμβριο του 2003 στο Βερολίνο, με τις αντίστοιχες "Ανακοινώσεις" τους, βρίσκεται οφθαλμοφανώς, στον αντίποδα, ακόμη και της έννοιας και του περιεχομένου της Συνθήκης της Ρώμης για την Παιδεία και μαρτυρεί, μετά το Μάαστριχτ και τη Λισσαβόνα, αν δεν υπάρξουν αντιστάσεις, την πλήρη κατίσχυση:

- των αγορών και του ασύδοτου ανταγωνισμού τους, επί της πολιτικής, της κοινωνίας, του πολιτισμού και του περιβάλλοντος,
- των Υπουργών Ανταγωνισμού, επί των Υπουργών Παιδείας, των Εθνικών Κοινοβουλίων, των πανεπιστημιακών φορέων και της κοινωνίας των πολιτών και
- του κόσμου των επιχειρήσεων, της ανεξέλεγκτης κερδοσκοπίας και του ιδεώδους της θεοποίησης της μονοδιάστατης οικονομικής μεγέθυνσης, επί της κοινωνικής συνοχής και της Ολοκληρωμένης, (ταυτόχρονα οικονομικής, κοινωνικής, πολιτικής, πολιτισμικής και τεχνικής τεχνολογικής) Ανάπτυξης, η οποία θα τελείται σε διαλεκτική αρμονία και με σεβασμό στον

άνθρωπο και το φυσικό και πολιτισμικό του περιβάλλον, παρά τις περί του αντιθέτου επικοινωνιακές πομπόλυγες.

Σ' αυτή την κατεύθυνση, οι κυβερνήσεις της Ελλάδας και ιδιαίτερα η σημερινή, με συμφωνία της αξιωματικής αντιπολίτευσης, φαίνεται όχι μόνο ότι είναι στη θεωρία και στην πράξη αδιάβαστες, αλλά και ότι εθελουφλούν συνειδητά, παραβιάζουν κι αυτές συστηματικά τη Συνθήκη της Ρώμης, αλλά και απεμπολούν νευραλγικής σημασίας για κάθε κράτος - μέλος θεμελιώδη δικαιώματα, σε αραστή σύμπνοια με τις ομογενοποιημένες πολιτικές δυνάμεις οι οποίες διαχειρίζονται την εξουσία στην Ευρωπαϊκή Ένωση, τα τελευταία χρόνια αποθέωσης της ασύδοτης κυριαρχίας των αγορών.

Γιατί σε αντίθεση με τα άρθρα 149 και 150, άνοιξαν τον ασκό του Αϊόλου και με ασύγγνωστη αμέλεια και υπερβάλλουσα διάθεση υποτέλειας (;), εκχώρησαν και εκχωρούν το μέλλον της Ευρώπης στη γραφειοκρατία των Βρυξελλών και τους κερδοσκόπους επιχειρηματίες, οι οποίοι θέλουν να βλέπουν το πολύτιμο δημόσιο κοινωνικό αγαθό της παιδείας, το οποίο αποτελεί δικαίωμα για κάθε πολίτη, ως φθηνή τεχνική επαγγελματική κατάρτιση αναλώσιμων και εύελικτα απασχολήσιμων ψευδοεπιστημόνων, στο όνομα της ψευδεπίγραφης "ανταγωνιστικότητας".

Η κυριαρχία της αγοραίας αντίληψης της "ανάπτυξης", με πυρήνα την "ανταγωνιστικότητα", την "καινοτομία", την "επιχειρηματικότητα" και τις "ευέλικτες μορφές εργασίας", όπως αυτές οριοθετούνται από τις ανάγκες της αντί πάσης θυσίας μεγιστοποίησης της κερδοφορίας και της ικανοποίησης κοντόφθαλμων αρπακτικών συμφερόντων των επιχειρήσεων, οδηγεί τις κυρίαρχες πολιτικές δυνάμεις της χώρας μας στην εθελόδουλη (;) αναθεώρηση του Συντάγματος (τώρα του άρθρου 16, Παιδεία, Τεχνολογία, Επιστήμη), με στόχο και/ή αναπόδραστη – παρά τις ενδεχόμενες καλές προθέσεις ή δικαιολογίες- την ολοκληρωτική ιδιωτικοποίηση και την απόλυτη εμπορευματοποίηση της Παιδείας ως Μόρφωσης και Πολιτισμού (Ρόκος, 2006).

Σ' αυτές τις συνθήκες:

- οι χωρίς ακαδημαϊκές αρχές και αξίες αγοραίες αξιολογήσεις των Πανεπιστημίων ως εργοστασίων παραγωγής προϊόντων και προσέλκυσης πελατειών, με στόχο την κοινωνική "νομιμοποίηση" της έντονης τάσης περιορισμού της δημόσιας χρηματοδότησής τους και το άνοιγμα της πόρτας στους "χορηγούς" και τους "επενδυτές",
- η νομοθέτηση στην Ελλάδα Διεθνούς Πανεπιστημίου με διδασκαλία στην Αγγλική γλώσσα, για να "ανταγωνισθούμε" εμπορικά τις μεγάλες αγορές υπηρεσιών παιδείας (Ηνωμένου Βασιλείου, ΗΠΑ, κ.λπ.),
- ο ορυμαγδός νομοθετημάτων με προφανείς αντισυνταγματικότητες αλλά και υπερβάλλουσα διάθεση συμμόρφωσης προς όσα κυβέρνηση και αξιωματική αντιπολίτευση θεωρούν ότι εναρμονίζονται προς τις στρατηγικές αναπτυξιακές επιλογές της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στις αγχωμένες και προχειρότατες προετοιμασίες των σχετικών σχεδίων νόμων, (οι οποίοι ήδη είτε δεν εφαρμόζονται, ή έχουν ριζικά τροποποιηθεί, ή έχουν αποσυρθεί μετά από καθολική αντίδραση των πανεπιστημιακών φορέων),
- η αλαζονική δήλωση επιθυμίας ανατροπής των θεμελιωδών άρθρων 1 και 2 του Νόμου Πλαισίου 1268/82 για τα ΑΕΙ, από την αρμόδια Υπουργό, (Ρόκος, 2006), τα οποία εξακολουθούν μέχρι σήμερα, παρά τις αλλεπάλληλες επιθέσεις, να κατοχυρώνουν τον θεμελιακό και στρατηγικής σημασίας ρόλο του δημοσίου πανεπιστημίου στην ανάπτυξη της παιδείας, της έρευνας και της τεχνολογίας, αλλά και στην αντιμετώπιση των σύγχρονων πολυδιάστατων κοινωνικοοικονομικών προβλημάτων και θεμάτων ανάπτυξης και περιβάλλοντος,
- οι βολικές προτάσεις εξωθεσμικών επιτροπών "σοφών", οι οποίοι περιέργως, κατά κανόνα, τεκμηριώνουν όσα οι κυρίαρχες πολιτικές δυνάμεις δυσκολεύονται να τα κάνουν,
- η επίκληση κάθε πικραμένου να ρίξει, απολύτως ατεκμηρίωτα και γενικευτικά, το λίθο του αναθέματος, στο Δημόσιο Πανεπιστήμιο των "μετριοτήτων" και το αποκορύφωμα όλων:
- η προσπάθεια ριζικής ανατροπής του άρθρου 16 του Συντάγματος, το οποίο κατοχυρώνει τον δημόσιο χαρακτήρα και την πλήρη αυτοδιοίκηση των Α.Ε.Ι.:

είναι ψηφίδες μιας πολιτικής υποτέλειας, σ' αυτό που κάποιιοι νομίζουν ότι θα ήθελε η Ευρωπαϊκή Ένωση και σπεύδουν να πλειοδοτήσουν, (μαζί με τους ομολόγους τους στα άλλα κράτη μέλη), στο θάνατο της Παιδείας, ως Μόρφωσης και Πολιτισμού και της Ελεύθερης Έρευνας, ως βασικής

αποστολής του Δημοσίου Πανεπιστημίου, για την παραγωγή και διάδοση νέας γνώσης, αλλά και ως θεμέλιου για την αξιοβίωτη και ολοκληρωμένη ανάπτυξη όλων των πολιτών της Ευρώπης, αλλά και των χωρών τους, ταυτόχρονα σε οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό, πολιτισμικό και τεχνικό/τεχνολογικό επίπεδο, σε διαλεκτική αρμονία και με σεβασμό στο φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον τους μέσα στο οποίο αυτοί εντάσσονται ως αναπόσπαστο μέρος του και όχι ως κυρίαρχοι, ιδιοκτήτες ή εκμεταλλευτές του (Ρόκος 2003α).

Ο υπογραφόμενος, με τα κείμενά του που προαναφέρθηκαν (Ρόκος 2003) αλλά και τα στον ίδιο τόμο:

- "Για τα ιδιωτικά 'πανεπιστήμια'", 1998,
- "Σκέψεις για τις προϋποθέσεις, το σχεδιασμό και την ανάπτυξη μιας δημιουργικής στρατηγικής προοπτικής για το Ε.Μ.Πολυτεχνείο", 1999,
- "Πρόταση πρωτοβουλιών ανάπτυξης κινήματος παιδείας από το Ε.Μ.Π.", 2000,
- "Σχέδιο Νόμου για τις μεταπτυχιακές σπουδές και την έρευνα", 2000 και
- "Ενίσχυση της Αυτοδιοίκησης των Α.Ε.Ι.", 2000

κι ακόμα, με το πιο πρόσφατο (Ρόκος 2006α) "Η Πανεπιστημιακή Διανόηση στα χρόνια της χολέρας", απέδειξε ότι δεν πιστεύει ότι τα πάντα είναι ρόδινα σήμερα στο Δημόσιο Πανεπιστήμιο.

Αποτελεί όμως, στα χρόνια της ασυδοσίας των αγορών, όπως θα δούμε παρακάτω, το τελευταίο οχυρό αντίστασης του δημοσίου χώρου στην αρπακτική και δήθεν ελεύθερη, αξιοκρατική και αποτελεσματική "αναπτυξιακή" λαίλαπα, την οποία υπόσχονται ή και επιβάλλουν με την ισχύ τους στις πολιτικές δυνάμεις που εναλλάσσονται στην εξουσία, οι επιχειρήσεις και τα ευθέως διαπλεκόμενα μ' αυτές Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης.

Αλλά ας δούμε τα πράγματα με τη σειρά τους.

Από την αθωότητα της "ελευθερίας" στην ανεξέλεγκτη ασυδοσία των αγορών

Από την "αθωότητα" του ελεύθερου ανταγωνισμού του Adam Smith, ως καθοριστικού στοιχείου γενικότερης ανάπτυξης και προόδου, εφ' όσον τελείται σε συνθήκες υγείας και ασφάλειας της αγοράς, έχουμε φθάσει σήμερα στον σύγχρονο Leviathan, όχι του μονοπωλούντος την βία και την εξουσία κατά T.Hobbes κράτους, με στόχο την διατήρηση της κοινωνικής ειρήνης, αλλά των μονοπωλούντων την βία και την εξουσία σε πλανητικό επίπεδο ασύδοτων αγορών, με στόχο την ανεξέλεγκτη και διασφαλισμένη από τις πολιτικές δυνάμεις της νέας τάξης κερδοφορία τους.

Έτσι, στο πεδίο της οικονομίας κυριαρχούν τα τελευταία χρόνια σε πλανητική κλίμακα, κατάλληλα προβαλλόμενα, καταγιγιστικά διαφημιζόμενα και έντεχνα προπαγανδιζόμενα:

- η θεοποιημένη "ανταγωνιστικότητα", ως μονόδρομος δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας και "βιώσιμης" ή "αειφόρου" (όπως α-νοήτως την ορίζουν) "ανάπτυξης", σ' ένα κόσμο στον οποίο, μπαίνοντας στον 21^ο αιώνα, το 20% του παγκόσμιου πληθυσμού καρπούται το 86% του παγκόσμιου πλούτου και η κατάσταση γίνεται χειρότερη κάθε μέρα που περνά (Ρόκος, 2005), ενώ η επίτευξη βιωσιμότητας μιας επιχείρησης και οι σχετικές δράσεις (συγχωνεύσεις, εξαγορές, χαριστικές αποκρατικοποιήσεις κ.λπ.) αφήνουν πίσω τους μεταξύ άλλων, θύματα χιλιάδες οικογένειες ανέργων.
- η "καινοτομία", ως σωτήριο επίτευγμα αλλά και αυτοσκοπός μιας υποτακτικής στα συμφέροντα των πολυεθνικών εταιριών "εκπαίδευσης/κατάρτισης" και της συμβατής μ' αυτήν έρευνας και τεχνολογίας, που εκπίπτουν από τα δημόσια αγαθά της παιδείας, ως μόρφωσης και πολιτισμού, στην αγοραία, μικρής διάρκειας, φθηνή και "αποτελεσματική" τεχνική επαγγελματική κατάρτιση, αναλώσιμων στελεχών, περιορισμένου αντικειμενικά χρόνου υψηλής παραγωγικότητας, για την συνεχή και "ασφαλή" κερδοφορία των επιχειρήσεων,
- η "επιχειρηματικότητα", ως ιδεολόγημα επιβαλλόμενο και εγχαρασόμενο, από τα ευαίσθητα χρόνια της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στη συνείδηση των νέων όλου του κόσμου, με στόχο, ίσως, μια νέα κοινωνία "πωλητών" και όχι πολιτών,
- η ελευθερία της διακίνησης κεφαλαίων και εργαζομένων και οι ευέλικτες μορφές εργασίας, που, μαζί με οδηγίες τύπου Μπολκεστάιν, προμηνύουν ένα καινούργιο ζοφερό μεσαίωνα για τον πλανήτη μας στις αρχές του εικοστού πρώτου αιώνα.

Σ' αυτές τις συνθήκες, στο πεδίο της κοινωνίας, τα κοινωνικά δικαιώματα της παιδείας, της υγείας, της κοινωνικής ασφάλειας και ασφάλισης ψαλιδίζονται συστηματικά σ' όλον τον κόσμο, φαλκιδεύονται από την αγορά ιδιωτικοποιούμενα όλο και περισσότερο και εμπορευματοποιούνται όπου έχουν με αγώνες κατακτηθεί, έως και εξακολουθούν να είναι ανύπαρκτα, παρά την δήθεν ανθρωπιστική βοήθεια και τις φιλανθρωπικές κοινωνικές πολιτικές του "αναπτυγμένου" κόσμου, τόσο στις "αναπτυσσόμενες" χώρες που γίνονται όλο και πιο φτωχές, όσο και στα γκέτο των νεόπτωχων και των πολιτικών και οικονομικών μεταναστών στις συνεχώς επεκτεινόμενες και διογκούμενες μεγαλουπόλεις της δύσης.

Στο πεδίο της πολιτικής, κατά συνέπεια, η ισότητα, τα πολιτικά δικαιώματα, οι πολιτικές ελευθερίες, το διεθνές δίκαιο, η εθνική ανεξαρτησία και η λαϊκή κυριαρχία, τελούν όπου γης (και με "κομψότερους" έως και απολύτως "άκομψους" τρόπους), υπό αμφισβήτηση και διωγμό και πάντα υπό την δαμόκλεια σπάθη της μόνης ηγεμονικής στρατιωτικά και οικονομικά υπερδύναμης και "αναγνωρίζονται", όταν και όπως αυτή και οι σύμμαχοί της τα αντιλαμβάνονται με τους παραμορφωτικούς φακούς των στρατηγικών συμφερόντων της, για να τα κάνουν συμβατά μ' αυτά, σε στρατιωτικό, οικονομικό και γεωπολιτικό επίπεδο, με επεμβάσεις, κατακτήσεις, αντιτρομοκρατική κρατική τρομοκρατία κ.λπ.

Μοιραία, στο πεδίο του πολιτισμού, η διαρκώς αυξανόμενη δύναμη των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, καθώς οι επιχειρηματίες τους, διαπλέκονται εμφανώς ή αφανώς με τους μηχανισμούς της άρχουσας τάξης, σε πολιτικό και οικονομικό επίπεδο και η καταιγιστική προβολή μορφών και τρόπων ζωής, αλλά και στάσεων και συμπεριφορών που ευνοούν ατομιστικά, ανταγωνιστικά και καταναλωτικά "αναπτυξιακά" πρότυπα, τείνουν να ισοπεδώσουν, να ομογενοποιήσουν ή και να εξαφανίσουν τους τοπικούς πολιτισμούς, που εμπεριέχουν, όπου γης, τη γόνιμη και δημιουργική σοφία της αλληλεπίδρασης της φύσης με την κοινωνία στο χώρο και το χρόνο.

Στο πεδίο της τεχνολογίας, τα κάθε φορά συμφέροντα των αγορών (και ιδιαίτερα αυτά στη σημερινή κυρίαρχη έκφρασή τους στις συνθήκες παγκοσμιοποίησης), ευνοούν, καθοδηγούν, υποθάλλουν και περιορίζουν την έρευνα στους μονοδρόμους της "αγοράς της πληροφορίας και της πληροφορικής", (και όχι όπως κατ' ευφημισμό την βαφτίζουν "κοινωνία της γνώσης", για να δώσουν νομιμοποιητικό άλλοθι στους πανεπιστημιακούς που βλέπουν το δέντρο αντί του δάσους και που θα ήθελαν ένα τέτοιο κίνητρο για να τεθούν στην υπηρεσία τους).

Οι τηλεπικοινωνίες, η κινητή τηλεφωνία με δυνατότητες να παίρνεις και να στέλνεις Email και να μπαίνεις στο διαδίκτυο ακόμη και όταν κάνεις ..... υποβρύχιο ψάρεμα, τα ρούχα υπολογιστές, τα μουσικά παπούτσια του MIT, τα φθηνά laptops που "θα μειώσουν το ψηφιακό χάσμα", (ανάμεσα στον όλο και πλουσιότερο βορρά και τον όλο και φτωχότερο και σπαρασσόμενο από υποθαλάσσιες εμφύλιες διαμάχες, αλλά και πολλαπλά ακόμη εκμεταλλευόμενο νότο) και η ενέργεια, χρηματοδοτούνται κατά πλήρη προτεραιότητα αλλά και σχεδόν κατ' αποκλειστικότητα, με απολύτως κατοχυρωμένα και υπερασπιζόμενα σθεναρά από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου τα πνευματικά δικαιώματα, τις ευρεσιτεχνίες, τις πατέντες των πολυεθνικών φαρμακευτικών, βιοτεχνολογικών, ενεργειακών κ.λπ. εταιριών.

Στο πεδίο, τέλος, της προστασίας του βαρύτατα ρυπασμένου και μολυσμένου από την ανεξέλεγκτη δράση των πολυεθνικών επιχειρήσεων γήινου, ατμοσφαιρικού, υδάτινου και πολιτισμικού περιβάλλοντος, η αιδημοσύνη των μεγάλων συμφερόντων και των υπερεθνικών ή εθνικών εκφράσεών τους καλύπτεται από ιδεολογήματα του τύπου:

- "ο ρυπαίνων πληρώνει", (που νομιμοποιεί την ρύπανση όσων μπορούν να πληρώσουν τα συμβολικά πολλές φορές πρόστιμα που ενίοτε θα τους επιβάλλονται, από ανύπαρκτους, υποχρηματοδοτούμενους, ή αλλοτριωμένους ελεγκτικούς μηχανισμούς),
- μείωση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης μέσα από την "εμπορία των αέριων εκπομπών CO₂" από τις καθημαγμένες αναπτυσσόμενες χώρες, για να "περιγραφεί" η ατελέσφορη, ευχολογική και καθόλου δεσμευτική συμφωνία του Kyoto, η οποία όμως, έτσι κι αλλιώς, αμφισβητείται δραστικά από τις ΗΠΑ, την Ν.Κορέα αλλά και τις μεγάλες καταναλώτριες πετρελαίου Κίνα (με ρυθμούς "ανάπτυξης" 10,3) και Ινδία κ.λπ., με προώθηση συμφερούσών "διμερών" λεόντειων συμφωνιών, κ.λπ.

ενώ, σε περιπτώσεις αδυναμίας επιβολής των όρων τους σε διεθνείς οργανισμούς, π.χ. για την εμπορευματοποίηση του πολιτισμού (UNESCO 2005), όπου οι ΗΠΑ και το Ισραήλ ήταν τα μόνα δύο κράτη μέλη του ΟΗΕ τα οποία αντιτέθηκαν στην απόφαση όλων των υπολοίπων κρατών μελών του, "ότι οι πολιτισμοί του ανθρώπου δεν είναι εμπορευματοποιήσιμο προϊόν αλλά παγκόσμια κληρονομιά του ανθρωπίνου γένους", φθάνουν σε ωμές απειλές αποχώρησης, μη πληρωμής των συνδρομών τους, αλλά και προώθησης και πάλι λεόντειων "διμερών" συμφωνιών, με όσες από τις πιο αδύνατες χώρες του κόσμου εξαναγκασθούν να ενδώσουν και στην πολιτισμική υποταγή τους.

Το ιδεολόγημα της "Βιώσιμης" ή "Αειφόρου" ανάπτυξης

Τα μέσα και οι επιλογές επιβολής, κυριαρχίας, εξάρτησης, καθυπόταξης, κατάκτησης και εξουθένωσης, με πόλεμο, με άσκηση στρατιωτικής, πολιτικής ή οικονομικής δύναμης, με τον ασύδοτο και ανήθικο ανταγωνισμό των αγορών και τη συμπαρομαρτούσα βαθύτατη διαφθορά, στο όνομα της "διατηρήσιμης" ανάπτυξης για τους λίγους και τους ισχυρούς, επιχειρούν να "θεσμοθετήσουν" και να εγχαράξουν στη μέση κοινωνική συνείδηση, ως υπέρτατη αξία δημοκρατίας και πολιτισμού, την "ανταγωνιστική αναπτυξιακή ειρήνη", η οποία εξυπηρετεί, σε βάρος του πλανήτη και των λαών της γης, το σύνολο των συμφερόντων της ηγεσίας της μόνης υπερδύναμης και ενίοτε, ορισμένα των πειθήνιων ακολούθων της.

Το ολικό περιβάλλον, στην βαθύτερη έννοια, τη φιλοσοφία και τη θεωρία της ολοκληρωμένης ανάπτυξης δεν εξαντλείται στα διοικητικά, εθνικά, ή υπερεθνικά όρια μιας περιοχής/περιφέρειας, γιατί αντικειμενικά υφίσταται πολυδιάστατες και πολυεπίπεδες επιδράσεις, έως και σε πλανητική κλίμακα, από κάθε "αναπτυξιακή" δραστηριότητα οποιουδήποτε κράτους, οργανισμού, φορέα, επιχείρησης αλλά και κάθε πολίτη και κάθε ομάδας πολιτών, οπουδήποτε και αν αυτή τελείται και με οποιονδήποτε σκοπό, η οποία σηματοδοτεί παράλληλα αλλά και καθορίζει τις αντίστοιχες ευθύνες τους.

Το κλίμα, η φύση, οι άνθρωποι και οι οικιστικές συγκεντρώσεις τους, ως συνέπεια ετερόκλητων και αντιφατικών -έως και καταστροφικών- "αναπτυξιακών" δράσεων οι οποίες τελούνται ακόμη και στο άλλο άκρο της γης, υφίστανται όλο και περισσότερο ραγδαίες και δραματικών επιπτώσεων μεταβολές και μεταλλάξεις, (από το φαινόμενο θερμοκηπίου, την τρύπα του όζοντος, την υποβάθμιση της ποιότητας ζωής, τις ανεξέλεγκτες πλημμύρες και κατολισθήσεις, τις βαρύτερες ρυπάνσεις, μολύνσεις και ασθένειες κ.λπ.).

Αλλά και για τους αμέριμνους λαούς των "αναπτυγμένων" κρατών, οι δραματικές ανισότητες, η αυξανόμενη φτώχεια, οι θανατηφόρες ασθένειες και επιδημίες, η λειψυδρία, η εντεινόμενη, (αν και με πιο εκλογικευμένες από τη δουλεία και την αποικιοκρατία μεθόδους και διαδικασίες), εκμετάλλευση των φυσικών και των ανθρωπίνων διαθεσίμων των "αναπτυσσομένων" χωρών, που φαίνεται εκ πρώτης όψεως να μην τους αφορούν και τους απασχολούν, συνεπάγονται, "δυνάμει", τρομακτικές και αναπόδραστες συνέπειες (κύμα οικονομικών και πολιτικών προσφύγων, ανεργία, εγκληματικότητα, κοινωνική περιθωριοποίηση, επέκταση και αύξηση της φτώχειας).

Οι λαοί, απ' την άλλη μεριά, στις αναπτυσσόμενες χώρες σπαράσσονται από θρησκευτικές, φυλετικές και πολιτισμικές εμφύλιες διαμάχες, οι οποίες (με πράξεις πολιτικής, στρατιωτικής, οικονομικής, κοινωνικής και τεχνολογικής εξάρτησης και επέμβασης αλλά και με εκατόμβες θυμάτων) υποθάλπονται από τις μεγάλες δυνάμεις προς διασφάλιση των "στρατηγικών" τους συμφερόντων, (με πώληση όπλων προς όλες τις αντιμαχόμενες ομάδες, με χρηματοδότηση μισθοφορικών σωμάτων, με δημιουργία "κατάλληλων" σχετικών συνθηκών και προϋποθέσεων αλλά και με υλοποίηση συγκεκριμένων προκλήσεων κ.λπ.).

Τα ανθρώπινα, τα κοινωνικά και τα πολιτικά δικαιώματα δεινοπαθούν σε κάθε γωνιά του πλανήτη, με κύρια την ευθύνη όσων ψευδεπίγραφα τα καπηλεύονται και τα εκμεταλλεύονται κατά το δοκούν, συνηθέστατα καταπατώντας τα στην πράξη, για να προωθήσουν, να στηρίξουν και να επιβάλλουν με οικονομικές κυρώσεις, με διπλωματικές μεθοδεύσεις και ακόμη με πολεμικές επιχειρήσεις τις μακροπρόθεσμες "αναπτυξιακές" οικονομικές επιδιώξεις τους σε πλανητικό επίπεδο.

Και είναι, τέλος, υποκριτική και ευχολογική και μόνο η υπεράσπιση του ιδεολογήματος του συρμού της "βιώσιμης" ή "αειφόρου" ανάπτυξης, (με χιλιάδες από το 1992 συνέδρια, συμπόσια και συναντήσεις εκπροσώπων κυβερνήσεων, διεθνών οργανισμών, "μη κυβερνητικών" οργανώσεων, αλλά και πολυμελών αντιπροσωπειών τους), από όσους, στο όνομα των βασικών αρχών της, (ανταγωνιστικότητα, επιχειρηματικότητα, πλήρης απελευθέρωση και κυριαρχία των αγορών και ευελιξία και ελαστικότητα στις μορφές των εργασιακών σχέσεων), αρνούνται να σεβαστούν όσα η διεθνής κοινότητα στη συντριπτική πλειοψηφία των λαών του κόσμου θεωρεί ως ελάχιστες υποχρεώσεις των κρατών της γης για να σταματήσει η καταστροφική πορεία στην οποία οι επιλογές των ηγετών της "νέας τάξης" οδηγούν τον σύγχρονο κόσμο (Πρωτόκολλο Κyoto για τον περιορισμό των εκπομπών CO₂ κ.λπ.).

Με βάση τα παραπάνω, ποιος θα μπορούσε να θεωρήσει πραγματικά αναπτυγμένο ένα κράτος, ακόμη και αν αυτό παρουσιάζει σταθερά το μεγαλύτερο μέγεθος κατά κεφαλήν εισοδήματος, αν ηγεμονεύει στρατιωτικά και οικονομικά σ' ολόκληρο τον πλανήτη, αν έχει εξασφαλίσει για το μέγιστο δυνατό διάστημα τα μεγαλύτερα αποθέματα στρατηγικών ενεργειακών διαθεσίμων:

- όταν σε κοινωνικό επίπεδο η άρχουσα τάξη του συνεχώς εντείνει και βαθαίνει τις τεράστιες ανισότητες, για μεγάλα τμήματα του πληθυσμού του, στην πρόσβαση στα αγαθά της παιδείας, της υγείας, της ασφάλειας και της κοινωνικής ασφάλισης, ιδιωτικοποιώντας κάθε δημόσιο αγαθό, κοινωφελές δίκτυο και κοινωνική υπηρεσία και θυσιάζοντάς τα στην ανταγωνιστικότητα και τη μεγιστοποίηση των κερδών των προνομιούχων στρατηγικών επενδυτών,
- όταν η ανεργία, η φτώχεια και η περιθωριοποίηση πλήττει μεγάλο αριθμό νοικοκυριών και ιδιαίτερα τις γυναίκες και τους νέους,
- όταν η ποιότητα και οι συνθήκες ζωής υποβαθμίζονται όλο και περισσότερο στα γκέτος των μεγαλουπόλεων και τις απομακρυσμένες ορεινές περιοχές,
- όταν η ασφάλεια των πολιτών του διακυβεύεται από τυφλές τρομοκρατικές πράξεις αντίδρασης στην συστηματικά εξαγόμενη απ' το κράτος αυτό σε πλανητική κλίμακα "κρατική" τρομοκρατία, η οποία, σε κάθε γωνιά της γης, με ανυπόστατα προσχήματα και στο όνομα δήθεν υψηλών ιδανικών, καταλύει εθνικές κυριαρχίες, επεμβαίνει πολιτικά και πολεμικά, επιβάλλει υποτελείς εξουσίες της αρεσκείας του, καρπούται τα οφέλη από την κλοπή των πλουτοπαραγωγικών πηγών και την αδιαφανή μονοπώληση των έργων αποκατάστασης των καταστροφών που αυτό προκάλεσε και τέλος, επιχειρεί να κατανείμει στην διεθνή κοινότητα τα οικονομικά βάρη της «ανοικοδόμησης» μετά τις παράνομες, αναίτιες και εγκληματικές καταστροφές των χωρών που για διάφορους λόγους επιβουλεύθηκε ,
- όταν οι γιγάντιες πολυεθνικές του εταιρείες καταρρακώνουν, με αλυσιδωτά φαινόμενα βαθείας διαφθοράς, την όποια αξιοπιστία του ανύπαρκτου τελικά «τίμιου παιχνιδιού» της ελεύθερης αγοράς κ.λπ.,
- όταν ο ανταγωνισμός, ο ρατσισμός, η ξενοφοβία, η λατρεία των όπλων, η ανασφάλεια, ο υπέρμετρος καταναλωτισμός, η επιδίωξη αντί πάσης θυσίας της κάθε φύσης «επιτυχίας», (που αποτιμάται πάντα με το ποσοστό αύξησης του πλούτου), σμιλεύουν και χαρακτηρίζουν την ποιότητα του πολιτισμού του, τον οποίο προβάλλει αλλά και επιθυμεί να επιβάλει ισοπεδωτικά σε πλανητικό επίπεδο.

Η φιλοσοφία της Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης

Σε άλλα σχετικά κείμενα του υπογραφομένου από το 1994 (Ρόκος 2003), αλλά και σε διεθνές επίπεδο (Rist 1997, Rokos 1988, 1972, Sachs 1992 κ.λπ.) έχει τεκμηριωθεί, ότι η αδιάσπαστη ενότητα του "όλου" της συγκεκριμένης φυσικής και κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας μιας περιοχής/περιφέρειας με τις πολυδιάστατες διαλεκτικές σχέσεις, αλληλεξαρτήσεις και αλληλεπιδράσεις τους και τις τάσεις μεταβολής τους στο χώρο και το χρόνο, χαρακτηρίζει και καθορίζει την κατάσταση και την ποιότητα του πραγματικού οργανικού "όλου" της διαλεκτικής σχέσης της ανάπτυξης και του περιβάλλοντός της και όχι μόνο του μηχανιστικού αθροίσματος των μερικών "όλων" τους.

Συνεπώς, κάθε αξιόπιστη αναπτυξιακή δράση και πολιτική γενικότερα για μια περιοχή/περιφέρεια θα πρέπει να στοχεύουν στην βελτίωση της κατάστασης και της ποιότητας του "όλου" της

αδιάσπαστης ενότητας της φυσικής και της κοινωνικοοικονομικής της πραγματικότητας, αλλά και ταυτοχρόνως του ολικού της -έως και του πλανητικού της- περιβάλλοντος.

Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μόνο, όταν η ίδια η κοινωνία, με τις κυρίαρχες επιλογές των κάθε φορά πολιτικών της εκφράσεων, την μέση κοινωνική συνείδηση που αυτές επηρεάζουν καταλυτικά (έως και διαμορφώνουν) με τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, αλλά και τη συγκεκριμένη δυναμική της, μπορεί να δημιουργεί και να διασφαλίζει τις απαραίτητες "ολικές" σχετικές προϋποθέσεις:

- σχεδιάζοντας, συντονίζοντας και εκπονώντας συστηματικά, αξιόπιστα και αποτελεσματικά τις απαιτούμενες έρευνες και μελέτες
- και στη συνέχεια αποφασίζοντας, νομοθετώντας, προγραμματίζοντας και πραγματοποιώντας συνεργιστικά ενεργήματα και δράσεις που να τείνουν διηλεκτώς στην ολοκληρωμένη της ανάπτυξη, μian ανάπτυξη δηλαδή που να αξίζει να βιωθεί σε όλες τις διαστάσεις της από τα υποκείμενά της, αλλά και η οποία να μη συνεπάγεται, σε άλλους τόπους και για οποιουδήποτε άλλους, οποιαδήποτε φύσης δυσμενείς επιπτώσεις.

Η έννοια της "ολοκλήρωσης" στην ολοκληρωμένη ανάπτυξη αναφέρεται στα υποκείμενά της, στους στόχους της, στο χώρο, τον χρόνο, τις αξίες, τις κατευθύνσεις, τη μεθοδολογία, τα μέσα και τις ποιότητες των ενεργημάτων της στη θεωρία και την πράξη, αποτελεί τον σκοπό και ορίζει το "ταξίδι" μιας κοινωνίας που θέλει να ζήσει σ' ένα καλύτερο κόσμο.

Υποκείμενα του ταξιδιού προς την ολοκληρωμένη ανάπτυξη, σύμφωνα με τις αρχές, τη φιλοσοφία και την ηθική της, είναι οι άνθρωποι, όλοι οι άνθρωποι, ανεξαρτήτως εθνικής προέλευσης, πολιτισμικών χαρακτηριστικών, χρώματος, φυλής, θρησκείας, κοσμοθεωριών που ασπάζονται και πολιτικών προτιμήσεων, οπουδήποτε και αν ζουν ειρηνικά και εργάζονται σήμερα, ή θα ζήσουν και θα εργάζονται στο κοινό μας μέλλον στον πλανήτη γη, που αποτελεί και θα αποτελεί όσο υπάρχει ζωή, το κοινό μας σπίτι.

Θα μπορούσαμε λοιπόν να ορίσουμε ως αξιοβίωτη ολοκληρωμένη ανάπτυξη την διαχρονική πορεία προς την ταυτόχρονα οικονομική, κοινωνική, πολιτική, πολιτισμική και τεχνική/τεχνολογική ανάπτυξη, η οποία θα τελείται πάντα σε διαλεκτική αρμονία και με σεβασμό στον άνθρωπο και το "ολικό" του περιβάλλον, φυσικό και πολιτισμικό, μέσα στο οποίο αυτός και οι συλλογικότητές του οφείλουν να εντάσσονται ειρηνικά και δημιουργικά ως αναπόσπαστα μέρη του και όχι ως κυρίαρχοι, ιδιοκτήτες και εκμεταλλευτές του.

Κι αυτή η ανάπτυξη ως σκοπός ταξιδιού του σύγχρονου ανθρώπου στην ιστορία, αυτονοήτως, δεν έχει αντικειμενικά καμιά σχέση με ότι σήμερα φέρεται ως "ανάπτυξη" σύμφωνα με τις σχετικές κυρίαρχες αξίες, επιλογές και πολιτικές της νεοφιλελεύθερης νέας τάξης και τα ζωτικά "στρατηγικά" συμφέροντα της παγκόσμιας στρατιωτικής και οικονομικής ηγεμονικής της δύναμης, των ΗΠΑ, στα οποία -όπως εκφράζονται κυρίως από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και τη Διεθνή Τράπεζα- υποτάσσονται τελικά ακόμα και οι υπόλοιπες μεγάλες δυνάμεις και οι υπερεθνικοί τους σχηματισμοί.

Γιατί οι αξίες της ολοκληρωμένης ανάπτυξης και η αντικειμενικά ηθική φιλοσοφία της δίνουν με αρμονικό τρόπο το ίδιο βάρος διαχρονικά στην οικονομική, την κοινωνική, την πολιτική, την πολιτισμική και την τεχνική/τεχνολογική της συνιστώσα, σε πλανητικό επίπεδο και για κάθε ανθρώπινο ον, ώστε όλες οι συνειδητές και υπεύθυνες δράσεις και τα σχετικά ενεργήματά τους, σε κάθε επίπεδο, εξ ορισμού να σχεδιάζονται, να προγραμματίζονται και να ασκούνται χωρίς να αφήνουν θύματα τα τέσσερα πέμπτα των κατοίκων της γης αλλά και το πλανητικό, φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον (Ρόκος, 2006).

Η μεθοδευμένη και συστηματική αγνόηση των παραπάνω αξιών, η αρπακτική και ασύδοτη κερδοσκοπία του διεθνούς τραπεζικού συστήματος και η συνειδητή ανυπαρξία οποιαδήποτε πολιτικής υπεράσπισης του δημόσιου συμφέροντος και των ανθρώπινων, κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων, από τα ενεργούμενα του πολυεθνικού κεφαλαίου ομογενοποιημένα νεοφιλελεύθερα πολιτικά συστήματα της νέας τάξης, σε πλανητικό επίπεδο, οδήγησαν στην σημερινή δραματική κατάσταση την οποία βιώνουν οι πολίτες όλου του κόσμου. Η κοινωνική, πολιτική και πολιτισμική τους αφύπνιση και συλλογική πρωτοβουλία και δράση μπορούν, "δυνάμει", να ξαναγεννήσουν την ελπίδα για ένα ειρηνικό και καλύτερο κόσμο.

Βιβλιογραφία και άλλες σχετικές αναφορές

- Amin, S. (1977) *Imperialism and Unequal Development*, Harvester Press, Hassocs.
- Αμίν, Σ. (1975) *Συσώρευση σε Παγκόσμια Κλίμακα*, Νέα Σύνορα, Αθήνα.
- Badlock, D. (2002) *The EU Sustainable Development Strategy: From Lisbon to Göteborg and Beyond – An Evaluation of Progress*, Institute for European Environmental Policy, European Economic and Social Committee.
(http://backupcese.qwent.es/sustainable_development/forum_12_09_2002/study_en.pdf)
- Commission of the European Communities (2006) *Delivering on the Modernisation Agenda for Universities: Education, Research and Innovation*, Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, COM(2006) 208 final.
(http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/comuniv2006_en.pdf)
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (2005a) *Η Στρατηγική i2010 – Ευρωπαϊκή Κοινωνία της Πληροφορίας για την Ανάπτυξη και την Απασχόληση*, Ανακοίνωση της Επιτροπής στο Συμβούλιο, στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, στην Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και στην Επιτροπή Περιφερειών.
(<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0229:FIN:EL:DOC>)
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (2005b) *Κινητοποίηση του Πνευματικού Δυναμικού της Ευρώπης: Ενδυνάμωση των Πανεπιστημίων ώστε να Εξασφαλισθεί η Πλήρης Συμβολή τους στη Στρατηγική της Λισσαβώνας*, Ανακοίνωση της Επιτροπής, COM(2005) 152 final.
(http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/comuniv2005_el.pdf)
- European Commission (2005) *Implementing the “Education and Training 2010 Work Programme. 2005 Progress Report. HELLAS”*. Brussels.
(http://ec.europa.eu/education/policies/2010/natreport/el_en.pdf)
- Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισσαβώνας (2000) *Απασχόληση, Οικονομική Μεταρρύθμιση και Κοινωνική Συνοχή*, 23 και 24 Μαρτίου 2000.
(http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/el/ec/00100-r1.gr0.htm)
- Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών (2006) *Επανενεργοποιημένη Στρατηγική της Λισσαβώνας για την Απασχόληση και την Ανάπτυξη*, 23 και 34 Μαρτίου 2006.
(<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=DOC/06/1&format=PDF&aged=1&language=EL&guiLanguage=en>)
- Hobbes, T. (1999) *Λεβιάθαν*, Μετάφραση Γ.Πασχαλίδης, Αιμ.Μεταξόπουλος, Γνώση, Αθήνα.
- Καράγιωργας, Σ. (1984) *Διαστάσεις της φτώχειας στην Ελλάδα* (με τη συνεργασία των Θ. Γεωργακόπουλου, Δ. Καραντηνού, Γ. Λοιζίδη, Ν. Μπούζα, Γ. Υφαντόπουλου, Μ. Χρυσάκη), Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα.
- Καράγιωργας, Σ. (1977) *Οικονομικές λειτουργίες του κράτους στη φάση του μονοπωλιακού καπιταλισμού*, «Αυγή» 17.7.1977.
- Καράγιωργας, Σ. (1973) *Οι οικονομικές συνέπειες της στρατιωτικής δικτατορίας*, «Αντί», τ1, σελ. 41-46.
- OECD (2006) *Higher Education: Quality, Equity and Efficiency*. Meeting of OECD Education Ministers Background Paper, 26-27 June 2006, Athens
(<http://www.oecd.org/dataoecd/30/7/36960580.pdf>)
- OECD (2004) *Internationalisation and Trade in Higher Education: Opportunities and Challenges*, Organization for Economic Cooperation and Development, France.
- Ρόκος, Δ. (Εισαγωγή-Επιμέλεια) (2005α) *Περιβάλλον και Ανάπτυξη. Διαλεκτικές Σχέσεις και Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις*, Εναλλακτικές Εκδόσεις.
- Ρόκος, Δ. (2005β) *Πολιτικές Ανάπτυξης και Περιβάλλοντος. Από τις Θεωρίες στην Πράξη*, Διεθνές Συνέδριο «Περιβάλλον και Ανάπτυξη», "HELECO '05" Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος, 3-6 Φεβρουαρίου 2005, Εκθεσιακό Κέντρο HELEXPO, Αθήνα.
- Ρόκος, Δ. (2003α) *Από τη "Βιώσιμη" ή "Αειφόρο" στην Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη*, Εκδ. Οίκος Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα.

- Ρόκος, Δ. (2003b) *Νόμος Πλαίσιο 1268/82. Πριν, Κατά και Μετά Είκοσι Έτη*, Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα.
- Rokos D. (1988) *Cybernetics and remote sensing methodology. A dialectic interdisciplinary and integrated approach*", Archives XVI "International Congress of the International Society for Photogrammetry and Remote Sensing" Vol. 27, Part B7, Commission VII, pp.460-469, I.S.P.R.S., Kyoto.
- Rokos D. (1972) *The Contribution of "Integrated Information" in Confronting World and Societal Problems*, "XIIIth International Congress", The International Society of Photogrammetry. Abstracts of Invited and Presented Papers. Ottawa, Canada.
- Rist G. (1997) *The History of Development*, Zed books, London and New York.
- Sachs, W. (ed.) (1992) *The Development Dictionary: A Guide to Knowledge as Power*. Witwatersrand University Press, Johannesburg.
- Smith A. (1976) *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, Campels R.H., and Scinner A.S., (Editors) Clarendon Press, Oxford.
- Smith, A. (1961) *The Wealth of Nations, 1776*, Methuen, London.
- Σουμάχερ, Ε.Φ. (1980) *Το Μικρό είναι Όμορφο*, Μετάφραση Φαράντος Χοϊδάς και Όλγα Τρέμη, Εκδόσεις Γλάρος, Αθήνα.
- United Nations (2006) *The Millennium Development Goals Report 2006*, United Nations, New York.
(<http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Resources/Static/Products/Progress2006/MDGReport2006.pdf>)
- World Bank (2002) *Constructing Knowledge Societies: New Challenges for Tertiary Education*, The World Bank, Washington.
(<http://siteresources.worldbank.org/TERTIARYEDUCATION/Resources/Documents/Constructing-Knowledge-Societies/ConstructingKnowledgeSocieties.pdf>)
- Υπουργείο Ανάπτυξης (2005) *Στρατηγική της Λισσαβώνας. Στόχοι και Πορεία Επίτευξής τους*, Ειδική Γραμματεία για την Ανταγωνιστικότητα, Αθήνα
(<http://www.esaa.gr/getfile.php?id=56>)